

ביאורים

המהר"ל שאל מדוע ריבוי המצוות מהווה זכות לישראל, הרי זה מקשה עלינו וגם מגביר את הסיכויים להיכשל ולחטוא. כתשובה לכך מביא המהר"ל את דעת הרמב"ם שמסביר שכשאדם מקיים מצווה אחת באופן מיוחד, מדקדק בה ועושה אותה מאהבה, גם אם את שאר המצוות הוא מקיים ברמה נמוכה יותר, אותה מצווה מזכה אותו בשכר לעולם הבא. ואם כן, הזכות שהקב"ה מזכה את ישראל היא ריבוי האפשרויות להצליח בקיום מצווה אחת בשלמות, כיוון שעל ידי ריבוי המצוות נוצר מגוון רחב יותר של מצוות וקרוב לוודאי שכל אדם, לפי מצבו וכוחותיו, יזכה לקיים לפחות מצווה אחת האפשרית לפי מצבו, בדקדוק הראוי. זכות זו גם מצביעה על כך שה' חפץ שכל אדם מישראל יגיע לעולם הבא, וממילא מוכרח שכל אדם מישראל ראוי לעולם הבא. הרמב"ם מוכיח את דבריו ממעשה שהיה, ששאל ר' חנינא בן תרדיון את ר' יוסי בן קסמא אם יש לו שכר לעולם הבא, ושאלו ר' יוסי בן קסמא אם הוא עשה בחייו איוו מצווה מיוחדת. ענה לו ר' חנינא שהוא זכה לקיים מצוות צדקה בשלמות, וענה לו ר' יוסי שאם כן ודאי יש לו חלק לעולם הבא.

המהר"ל מתקשה לקבל את דברי הרמב"ם כי בדברי חז"ל מופיע שבבית דין של מעלה דנים אדם לפי כלל מעשיו, ומכריעים את הדין על פי הרוב. אם עוונותיו מרובים מזכויותיו הוא נענש, ואם זכויותיו מרובים הוא זוכה לעולם הבא. לפי זה, מעשה אחד שעשה האדם בכוונה שלמה עדיין לא מכריע את הדין כשאת רוב המצוות הוא חיסר. אם כן, הסברו של הרמב"ם קשה כיוון שריבוי המצוות יכול לגרום להפסד במקרה שיש לאדם הרבה מצוות בהם הוא לא מדקדק ובעקבות כך הוא נידון לחובה. בהמשך יביא המהר"ל את הסברו לדרשת חז"ל זו.

הרחבות

• ביאור שיטת הרמב"ם

פי כְּשֵׁיקִים אֲדָם מִצְוָה מִן תְּרִי"ג מִצְוֹת פְּרָאוי וְכַהֲגֹן... כְּמוֹ שְׂבָאֲרֵתִי לָךְ, הִנֵּה זָכָה לְחַיִּי עוֹלָם. הרב קוק מסביר שהתורה נובעת מרצונו של הקב"ה, ורצונו של הקב"ה הוא אחד. יוצא מכך, שמצד הקב"ה יש מצווה אחת כוללת המבטאת את רצונו, אך ככל שמתרחקים ממנו המצווה מתפרטת להרבה מצוות קטנות. ניתן להמשיל זאת לשורש אחד, שככל שמתרחקים ממנו הוא מתפרט לעוד ועוד ענפים. זו המשמעות של "רצה הקב"ה לזכות את ישראל" - כיוון שישראל נמצאים בעולם הגשמי המרוחק מהקב"ה, הוא הרבה להם ענפי מצווה רבים שדרכם הם יכולים להתחבר למצווה האחת הכוללת [מאורות הראיה ר"ט-רכ"א].

שיטת הרמב"ם מבוארת לפי דברי הרב קוק ב'אורות התורה': "כל דבר ודבר מן התורה נובע מכל התורה כולה... ותלמוד התורה לשמה צריך להיות אהבת הכל (כלומר, כיוון שהתורה כוללת בתוכה את הכל, מי שמתקשר אליה מתקשר אל הכל)... האצור והגנו בתוך זה הפרט שהאדם עסוק בו" [ד, ג]. כלומר, כל דבר מן התורה נובע מהרצון האחדותי שהזכרנו לעיל, וכאשר אדם מתחבר לפרט אחד מן התורה הוא מתחבר דרך הענף הזה אל כל התורה. זוהי כוונת הרמב"ם: מספיק שאדם יקיים מצווה אחת בשלמות, כדי שיוכל להתחבר לעץ החיים המקורי של כל התורה כולה.

שאלות לדין

הרמב"ם כותב ש'מעקרי האמונה בתורה, פי כְּשֵׁיקִים אֲדָם מִצְוָה מִן תְּרִי"ג מִצְוֹת פְּרָאוי וְכַהֲגֹן... הִנֵּה זָכָה לְחַיִּי עוֹלָם' - למה זה כל-כך יסודי? המשנה אומרת: 'כל העושה מצווה אחת מטיבין לו, ומאריכין לו ימיו...' האם אנו מקיימים מצוות לטובתנו האישית?

והרמב"ם זָכְרוֹנוּ לְבִרְכָה פֶּרֶשׁ בְּמוֹסַכְתּוֹ מִכּוֹת (פ"ג מ"ו): וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: מַעֲקְרֵי הָאֱמוּנָה בַתּוֹרָה, כִּי כְּשֵׁיקִים אֲדָם מִצְוָה מִן תְּרִי"ג מִצְוֹת פְּרָאוי וְכַהֲגֹן, וְלֹא שִׁתַּף עִם פְּנוּתָהּ מִכְּפֻנּוֹת הָעוֹלָם¹, אֲלֵא שֵׁיעֲשֶׂה אוֹתָהּ מֵאֲהָבָה, כְּמוֹ שְׂבָאֲרֵתִי לָךְ, הִנֵּה זָכָה לְחַיִּי עוֹלָם. ועל זה אמר רבי חנניא, כי המצוות בהיותם הרבה, אי אפשר שלא יעשה האדם בחייו אחת מהנה על מתכנתה ועל שלמותה. ובעשיית אותה המצווה תחיה נפשו באותו מעשה. וממה שצוה על עקר זה, מה ששאל רבי חנינא בן תרדיון (ע"ז יח, א), מה אנכי לחיי עולם הבא? והשיב המשיב כלום מעשה בא לידך? כלומר, עשית מצווה פהגן? והשיב, כי נדמנה לו מצוות צדקה על השלמות², וזכה בה לחיי עולם הבא. עד כאן לשונו.

ותמה על זה, כי איך יסבלו דבריו³ הא דאמרין בגמרא דראש השנה (טו, ב) בהדיא⁴, דאליבא דכלי עלמא⁵, ברב עברות ליום הדין נדון בגיהנום. והתם אירי לעולם הבא, דהא קאמר: צדיקים גמורים נכתבים לחיי עולם הבא וכו'. ואיך יסתור גמרא ערוך? ואם יאמר, דהא דאמרין שאפלו במצווה אחת זוכה לעולם הבא, הינו שעושה מצווה אחת אבל לא עשה שום עברה, אם כן, אין כאן להגדיל שכר כלל, דסוף סוף, פאשר יש להם הרבה מצוות, אפשר שיעשה הרבה חטאים, ויהיו החטאים מכריעים. ואם רצה הרמב"ם זכרונו לברכה, פאשר עושה מצווה ולא עשה שום חטא כנגד זה, בודאי כדבריו כן הוא. ודבר זה משנה פשוטה בפרק קמא דקדושין (טו, א): כל העושה מצווה אחת מטיבין לו, ומאריכין לו ימיו, ונוחל הארץ. ואף על גב דמוקי ליה שם כשעשה מצווה אחת יתרה על מחצה עוונות, כל שכן שיש ללמוד מזה, שאם עשה מצווה אחת, ולא עשה שום חטא, שזוכה לעולם הבא. אך אם כן, אין צריך לדבר זה מה שכתב שעשה מצווה אחת ולא שתף עמה פנה אחרת. סוף סוף למדנו כי אין הדבר כמו שפרש הרמב"ם זכרונו לברכה, דבמצווה אחת זוכה לחיי עולם הבא.

מהגמרא משמע שלא כדברי הרמב"ם

הרמב"ם בפירוש המשניות על מסכת מכות כתב: מעיקרי האמונה בתורה היא שכשיקיים אדם מצווה מן תרי"ג מצוות כראוי וכהגון, ולא שיתף עם כוונת המצווה כוונה אחרת שאינה מהמצווה¹ [כגון: כבוד, שכר], אלא יקיים את המצווה מאהבה, כמו שביארתי, הנה זכה לחיי עולם. על זה אמר רבי חנניא כי המצוות בהיותן רבות אי אפשר שלא יעשה האדם בחייו אחת מהם על מתכונתה בשלמות, ובעשיית אותה מצווה תחיה נפשו מאותו מעשה. עקרון זה אנו למדים ממה ששאל רבי חנינא בן תרדיון את רבי יוסי: מה חלקי בעולם הבא? והשיב לו: איזה מעשה בא לידך? כלומר האם יש מצווה שעשית כהוגן? והשיב לו: כי נודמנה לו מצוות צדקה באופן שלם, וזכה בה לחיי העולם הבא.

דברי הרמב"ם הללו תמוהים מאוד, שהרי אינם מתיישבים עם הנאמר בגמרא בראש השנה, שהרי שם² [מפורש]³ לכלל הדעות אדם שעברותיו מרובות מהמצוות שקיים, ביום הדין נידון בגיהנום. ושם בגמרא המדובר על העולם הבא, שהרי ביחס לצדיקים נאמר שם שהם נכתבים לחיי העולם הבא, ואין יכול הרמב"ם בדבריו לסתור גמרא מפורשת? ואם נאמר שכוונת הרמב"ם היא שהמדובר הוא באדם שעשה מצווה אחת אבל לא עבר שום עבירה בחייו, אם כן לא ברורים דברי רבי חנניא בן עקשיא, שהרי אין כאן ענין של הגדלת שכר בריבוי המצוות, שהרי ריבוי המצוות יכול להביא גם לרובי חטאים, ויהיו החטאים רוב, ויכריעו לצד החובה. אם באמת כוונת הרמב"ם היא לאדם שקיים מצוות עשה אחת ולא עבר שום עבירה, אכן כדבריו כן הוא אך אין בזה חידוש, שהרי זו משנה מפורשת בפרק ראשון של קידושין: כל העושה מצווה אחת מטיבין לו ומאריכין לו ימיו ונוחל את הארץ. למרות ששם הגמרא מבארת שעשה מצווה אחת עודפת על עבירותיו, מכל מקום נוכל ללמוד משם בקל וחומר, שכשעשה מצווה אחת ולא עשה כלל עבירה נוחל חיי העולם הבא. אלא שאם נבאר כך הרי דברי הרמב"ם שכתב שלא שיתף עם קיום המצווה כוונה זרה מיותרים, שהרי אף אם שיתף כוונה זרה אבל מצוותיו יתירות על עבירותיו הוא כן העולם הבא.

